

BROJ 1271 • GODINA XLIV • SARAJEVO • ARIL/TRAVANJ 2016.

POSLOVNE

za uspješne i one koji to žele biti

NOVINE

ISSN 2303-5315
(Online)

U UNSKO-SANSKOM KANTONU

**Nova 152 obrta
u poljoprivredi**

DRAGULJ ZA TIJELO I DUŠU

**U Banji Vrućici preko
204 hiljade posjetilaca**

ISTRAŽIVANJE DELOITTE

**Finansijski direktori u
BiH predviđaju visoku
razinu vanjske finansijske
i privredne nesigurnosti**

Prema istraživanju revizorsko-konsultantske firme Deloitte

FINANSIJSKI DIREKTORI U BiH ZA 2016. PREDVIĐAJU VISOKU RAZINU VANJSKE FINANSIJSKE I PRIVREDNE NESIGURNOSTI

Deloitte je krajem 2015. godine proveo sedmo istraživanje o stavovima finansijskih direktora u Centralnoj Evropi, a drugo po redu u Bosni i Hercegovini (prvo istraživanje urađeno je za 2014. godinu). Ponovo su ispitani stavovi direktora za finansijsko poslovanje društava o nizu ekonomskih i poslovnih izazova koji su relevantni za učesnike istraživanja kao i općenito privredi. Ovo istraživanje je omogućilo upoređivanje stavova finansijskih direktora iz BiH sa stavovima kolega iz drugih dijelova Centralne Evrope, uključujući Bugarsku, Hrvatsku, Češku Republiku, Mađarsku, Litvaniju, Poljsku i Rumuniju. Istraživanje je predstavljeno u februaru 2016. godine

Autor: Emir Ibišević, (Deloitte Advisory Services d.o.o. Sarajevo)

Ekonomski trendovi

Rezultati istraživanja u BiH ukazuju na to da direktori finansija imaju jasnija očekivanja u vezi sa rastom BDP-a nego što je to bio slučaj sa ranijim istraživanjem tokom 2014. godine. Naime, 16,7% finansijskih direktora očekuje da će BDP rasti do 0,5%, dok 83,3% očekuju rast između 0,6 i 1,5%. Niti jedan direktor finansija u BiH ne očekuje rast preko 1,6%.

Prema prethodnom istraživanju (2014), 8,8% ispitanika očekivalo je recesiju, 70,6% očekivalo je stagnaciju BDP-a (0 – 1,5%), i 20,6% očekivalo je umjeren rast (1,6 – 3%). Ova relativno optimistična očekivanja iščezla su sa pojavom poplava u 2014. godini što je imalo direktan uticaj na rast BDP-a u 2015. godini.

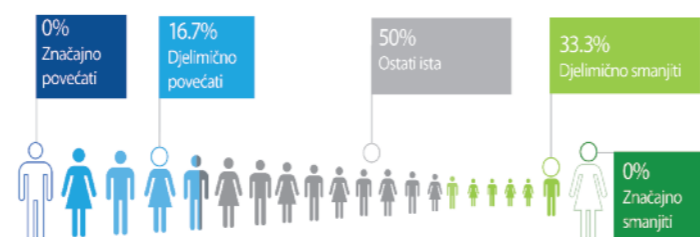
Nalazi upitnika iz susjednih država su slični. Preko 92% ispitanika u Hrvatskoj očekuje rast do 1,5% u 2016. godini, dok 94% učesnika iz Srbije ima isto očekivanje (u obje države preko 50% očekuje rast između 0,6 i 1,5%). Slovenija je više optimistična sa preko 35% učesnika koji očekuju rast između 0,6 i 1,5%, dok je 61% učesnika očekivalo rast između 1,6 i 2,5%.

Na nivou Centralne Evrope, Poljska i Slovačka su najoptimističnije, sa 55% odnosno 31% učesnika koji su predvidjeli rast između 2,6 i 3,5%.

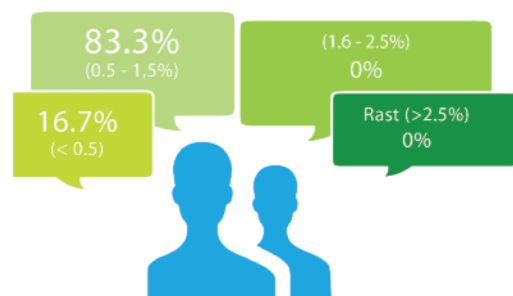
Nezaposlenost

Stopa nezaposlenosti ostaje i dalje jedan od glavnih izazova u Bosni i Hercegovini. Prema ILO metodologiji, nezaposlenost dostiže 27,5%. Učinjen je samo mali iskorak u vezi sa smanjenjem stope nezaposlenosti tokom posljednje decenije, a što je vođeno većinom zapošljavanjem u javnom sektoru.

Kako očekujete da će se promijeniti stopa nezaposlenosti u vašoj zemlji tokom sljedećih 12 mjeseci?

Očekivanja finansijskih direktora u vezi rasta BDP-a u 2016. godini

Procjena stope nezaposlenosti od strane finansijskih direktora pokazuje blagi pomak prema umanjenju stope u poređenju sa razinom optimizma u 2014. godini. Konkretno, 50% učesnika očekuje da će stopa nezaposlenosti stagnirati (42,6% u 2014. godini), dok 33,3% očekuje smanjenje stope (u poređenju sa 14,7% u 2014. godini) i, konačno, 16,7% (38,2% u 2014. godini) očekuje povećanje stope nezaposlenosti u 2016. godini.

Procjena nezaposlenosti prema stavovima finansijskih direktora pokazuje blago usmjerenje prema smanjenju stope nezaposlenosti u poređenju sa razinom optimizma u 2014. godini. Konkretno, 50% učesnika očekuje da će zapošljavanje stagnirati (42,6% u 2014.), dok 33,3% predviđa smanjenje stope nezaposlenosti (14,7% u 2014.), i 16,7% (38,2% u 2014.) očekuje povećanje stope nezaposlenosti u 2016. godini.

Hrvatska i Slovenija imaju slična predviđanja za narednih 12 mjeseci u poređenju sa BiH. Srbija je, s druge strane, manje optimistična, sa 48% učesnika koji vjeruju da će se stopa nezaposlenosti povećati.

Slovačka je prikazala najveći optimizam u vezi sa budućom nezaposlenošću, sa 88% učesnika koji očekuju smanjenje stope nezaposlenosti.

Deloitte perspektiva

Kompanije u BiH i dalje se suočavaju sa nedostatkom pojedinih kadrova ili talentovanih pojedinaca iako su stope nezaposlenosti veoma visoke. Jedan od glavnih uzroka jeste raskorak između potreba tržišta i školskih / visokoškolskih programa.

Privredni trendovi Vanjski rizici

Većina finansijskih direktora u BiH ukazuje na manjak sigurnosti u vezi sa vanjskim finansiranjem i ekonomskim rizicima koji imaju uticaja na njihove firme. Čak 58,3% učesnika ocjenjuje ukupnu visinu vanjskih rizika kao visokom, dok 16,7% procjenjuje vanjske rizike kao veoma visokim, odnosno u istom procentu ocjenjuju rizike normalnim. Samo 8,7% bosansko-hercegovačkih finansijskih direktora smatra da je opći nivo vanjskih rizika nizak.

Finansijski direktori koji očekuju visok nivo nesigurnosti su među najvišim stopama u poređenju sa svim državama Centralne Evrope uključenih u upitnik i usporedivo je samo sa Hrvatskom i Srbijom (14% i 10%).

U vezi sa faktorima koji vjerovatno mogu predstavljati značajan rizik za poslovanje tokom narednih 12 mjeseci, dva faktora su se istaknula: 33% učesnika u BiH vjeruje da će tržišni pritisak na cijene ponuđenih dobara/usluga pred-

stavljati najveći rizik za poslovanje, dok 25% vidi nesolventnost i nelikvidnost ekonomije kao glavne izazove. Treći faktor koji će uticati na poslovanje jeste povećanje poslovnih propisa i regulative (kako je navelo 17% učesnika). Ovakav odgovor je vjerovatno posljedica već usvojenih propisa i najavljenih izmjena u sklopu reformske agende.

Pritisak na cijene proizvoda i usluga je veliki izazov u većini centralno evropskih država uključenih u istraživanje,

Deloitte perspektiva

Odabir adekvatnog modela za raspored troškova proizvodnje (npr. ABC troškovni model ili drugi) omogućavaju vam ulazne informacije bez kojih je nemoguće formirati primjerenu strategiju cijena. Prava metoda vam daje konkretnu sliku koji proizvodi vam donose dobit, a za koje proizvode je najbolja strategija obustaviti proizvodnju, odnosno prodaju.

U konačnici omogućit će vam prednost u tržišnoj utakmici i sve većim pritiskom na umanjenja cijena.

uključujući Bugarsku (37%), Hrvatsku (30%), Češku Republiku (32%), Mađarsku (29%) i Srbiju (32%).

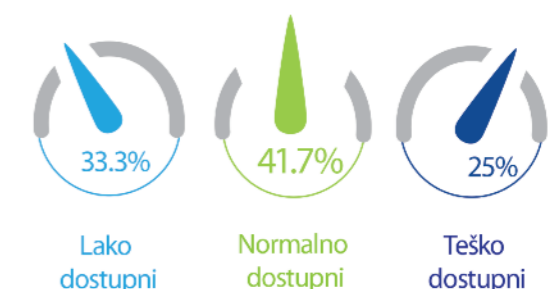
Nesolventnost i nelikvidnost su izazovi sa kojim sa suočavaju BiH, Hrvatska i Srbija, međutim ovo nije glavni izazov u ostalim državama Centralne Evrope.

S druge strane faktori za koje se ne očekuje da će imati negativan uticaj u narednih 12 mjeseci uključuju geopolitički rizik, rizik deviznog kursa i nedostatak izvora finansiranja.

Izvori finansiranja

U vezi sa izvorima finansiranja u toku 2016. godine finansijski direktori u BiH su stava da će, općenito, novi krediti biti dostupni kompanijama. Naime, 33,3% ispita-

Kako biste ocijenili ukupnu dostupnost novih kredita kompanijama?

nika vjeruje da će novi krediti biti lako dostupni tokom 2016. godine, što predstavlja značajan porast optimizma od 2014. godine, kada je samo 8,8% ispitanika bilo istog stava. Za 41,7%, krediti će biti normalno dostupni, a ostatak od 25% smatra da će se teško odobriti.

U poređenju sa drugim državama iz regiona, 8% Hrvata, 19% Srba i 15% Slovenaca smatra da će krediti biti lako dostupni, dok 70% i 22% (Hrvatska), 45 i 33% (Srbija), 61 i 24% (Slovenija) ispitanih direktora smatra da će krediti biti normalno, odnosno teško dobiti.

U vezi sa troškovima finansiranja u 2016. godini, 25% finansijskih direktora vjeruje da će se uvećati (42,6% u 2014. godini), 58,3% vjeruje da će ostati otprilike na istom nivou (44,1% u 2014. godini), dok 16,7% očekuje

Deloitte perspektiva

Predviđeno uvećanje troškova pozajmljivanja djelomično se dovodi u vezu sa povećanjem portfelja loših potraživanja i troškova čišćenja bilansa među finansijskim institucijama. Očekujemo da se udio NPL-a u 2016. godini umanj i da prestane biti materijalan faktor u troškovima finansiranja.

da će se troškovi umanjiti (4,4% u 2014. godini).

Većina država Centralne Evropa koje su učestvovala u istraživanju vjeruje da će se troškovi finansiranja uvećati ili ostati isti tokom 2016. godine.

Prioriteti i apetit za rizikom

Većina finansijskih direktora u BiH vjeruje da rast prihoda na trenutnim tržištima treba da ostane najviši prioritet tokom 2016. godine, tako da se rezultati nisu značajnije mijenjali u ovom segmentu u odnosu na 2014. godinu. Ostala područja fokusa prema učesnicima istraživanja prikazana su na sljedećem grafiku:

Deloitte perspektiva

Rast prihoda je u fokusu većine naših ispitanika. Međutim, ostvarivanje ovakvog cilja na ograničenom tržištu, kao što je tržište BiH i susjednih država, nije jednostavan zadatak.

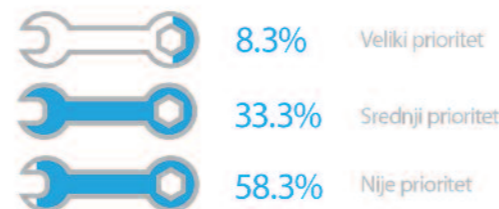
Rast prihoda će zavistiti od nekoliko ključnih faktora u koje se ubraja strategija, struktura, zaposleni i procesi.

Strategija je osnova za svaki plan razvoja poslovanja. Potrebno je sagledati trenutnu situaciju na tržištu, razmotriti mogućnosti i odrediti u kojem smjeru fokusirati vaše prodajno osoblje. Postavite sebi pitanja kao što su: kakve se prilike pružaju, gdje je konkurencija zakazala a vi možete eksploatisati, kako se promijenila tržišna dinamika i druga pitanja radi boljeg razumijevanja okoline i formuliranja strategije. Struktura je esencijala za implementaciju strategije. Razmotrite da li je potrebno mijenjati hijerarhijsku strukturu, osnivati nove odjele/podružnice, te uspostavljati nove politike kompenzacije u svrhu omogućavanja implementacije strategije.

Zaposlenici predstavljaju najvažniju kariku u svrhu ostvarivanja cilja izmirenja obaveza, ali je najteži cilj za ostvariti. Razmotrite da li imate prave osobe na pravim pozicijama, da li su zaposlenici motivirani, da li imaju prava iskustva i vještine, kako mjerite uspjeh osoblja i druga pitanja.

Procesi mogu olakšati ili značajno otežati provođenje strategija i rad osoblja. Da li su vaši procesi prilagođeni strategiji razvoja, da li ubrzavaju prodaju, da li dovoljno adekvatno prate proces prodaje i drugo.

Koliki će prioritet biti remodeliranje ili restrukturiranje za vaš posao tokom sljedećih 12 mjeseci?

Rezultati koji odražavaju remodeliranje ili restrukturiranje kao prioritet tokom sljedećih 12 mjeseci pokazuju značajne razlike u odnosu na istraživanje za 2014. godinu, kada je 26,5% finansijskih direktora smatralo da je to visok prioritet, što se značajno smanjilo u ovogodišnjem istraživanju (samo 8,3%), dok većina ispitanika (58,3%) smatra da ovaj faktor neće biti prioritet u 2016. godini. Ovi rezultati su u skladu sa rezultatima iz Češke Republike, Slovačke i Poljske, a samo manjina finansijskih direktora iz svih zemalja smatra da će remodeliranje ili restrukturiranje biti visok prioritet tokom narednih 12 mjeseci.

Da li je ovo pravo vrijeme za preuzimanje većih rizika u vašoj kompaniji?

Značajno je naglasiti da se procent finansijskih direktora koji vjeruju da je pravo vrijeme za preuzimanje većih rizika u njihovim kompanijama značajno smanjio (8,3%) u odnosu na prethodno istraživanje (25%), pa se prema tome broj ispitanika koji vjeruju da nije pravo vrijeme za preuzimanje većih rizika povećao na 91,7%. Ove brojke su na sličnom nivou kao u Sloveniji (9%), dok su finansijski direktori u ostalim zemljama u istraživanju spremniji na preuzimanje većih rizika, te stoga očekuju i veći povrat sredstava.

Prognoze rasta

Što se tiče finansijske perspektive za kompanije u odnosu na prije šest mjeseci, čak 50% finansijskih direktora u BiH je optimističnije, dok 33,3% generalno nema drugačije mišljenje, a 16,7% je manje optimistično u ovom pogledu. U poređenju sa rezultatima iz regiona, bosansko-hercegovački finansijski direktori su optimističniji nego srbijanski (48%) i slovenački (64%), ali su manje optimistični nego hrvatske kolege koje su pokazale najveći optimizam među ispitanicima iz svih zemalja.

U poređenju sa periodom od prije 6 mjeseci, kako se osjećate vezano za finansijsku perspektivu vaše kompanije?

Jedan od znakova ekonomskog oporavka su stavovi finansijskih direktora u BiH u pogledu rasta prihoda njihovih kompanija u 2016. godini. Polovina ispitanika očekuje određeni rast prihoda, dok druga polovina očekuje da se prihodi neće promijeniti, a nijedan ispitanik ne očekuje da će se prihodi smanjiti u 2016. godini. Ovakvi stavovi su generalno pozitivan znak, ali je rast prihoda samo jedan od faktora ekonomskog i poslovnog okruženja, a čini se da ostali faktori nisu tako povoljni.

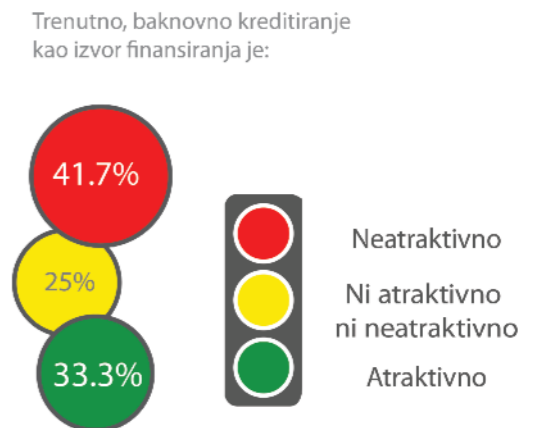
Čak 42% finansijskih direktora u BiH smatra da će se operativna marža povećati u 2016. godini, dok 50% ne očekuje promjenu stanja i 8% očekuje smanjenje, te su ove brojke na sličnom nivou kao u Hrvatskoj, Srbiji i Sloveniji, sa manjim razlikama u strukturi odgovora.

Što se tiče kapitalnih izdataka (CAPEX) tokom narednih 12 mjeseci, polovina ispitanika u BiH očekuje da će se CAPEX povećati, a 33% i 17% očekuje da neće biti promjena, odnosno da će se CAPEX smanjiti. Usporedbe radi, samo rumunski finansijski direktori očekuju veće povećanje (56%).

Bosansko-hercegovački finansijski direktori ne očekuju otvaranje novih poslova u 2016. godini (50% ispitanika), dok manji broj ispitanika očekuje malo povećanje broja uposlenih osoba (41,7%). Ove brojke se općenito slažu sa stavovima vezano za stope nezaposlenosti u 2016. godini, te su optimističnije nego kod ispitanika u Hrvatskoj, Srbiji i Sloveniji.

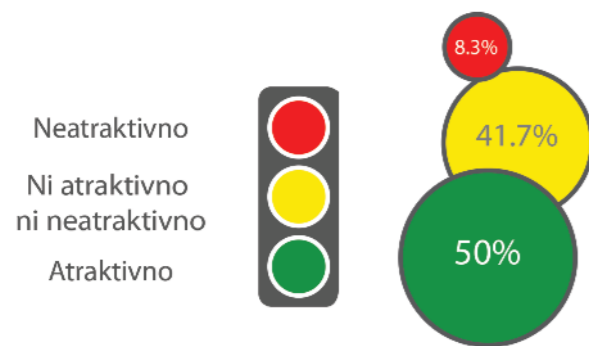
Dug i finansiranje

Finansijski direktori u BiH generalno su podijeljeni kada je u pitanju bankovno kreditiranje kao izvor finansiranja jer 33,3% smatra da je to atraktivan izvor finansiranja, 25%

ga smatra ni atraktivnim ni neatraktivnim, dok 41,7% smatra da je ovo neatraktivan izvor finansiranja. Uz mađarske kolege, finansijski direktori iz naše zemlje pokazuju najveću odbojnost prema bankovnom kreditiranju kao izvoru finansiranja. Što se tiče korporativnog duga kao iz-

Trenutno, podizanje kapitala kao izvor finansiranja je:

vora finansiranja, polovina ispitanika ga smatra niti atraktivnim niti neatraktivnim i blizu 42% ispitanika ga smatra neatraktivnim, dok tek 8% ispitanika smatra da je korporativni dug atraktivan izvor finansiranja, što ubjedljivo najniža brojka od svih zemalja učesnica.

Kapital i unutarnje finansiranje i dalje ostaju kao najatraktivniji izvori finansiranja među bh. finansijskim direktorima, kako je potvrdilo čak 50% ispitanika (41,7% smatra ni atraktivnim ni neatraktivnim, dok ga 8,3% smatra neatraktivnim). Kapitalno finansiranje ubjedljivo je najatraktivniji izvor finansiranja prema ispitanicima, dok,

Deloitte perspektiva

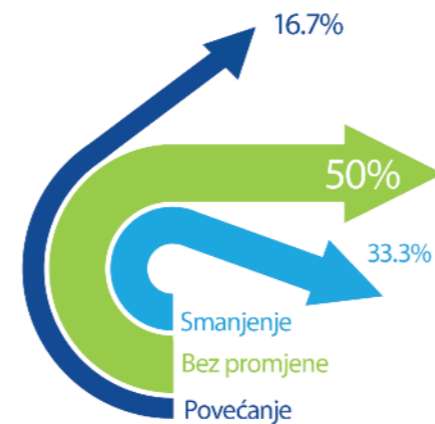
Niže kapitalne investicije (u poređenju sa drugim zemljama) mogle bi izazvati dugoročno smanjenje konkurentnosti.

Finansijski direktori bi trebali ponovno razmotriti zahtjeve za kapitalnim izdacima koje treba povezati sa korporativnom strategijom da bi se doprinijelo održivosti poslovanja i dugoročnoj konkurentnosti. Zbog toga finansijski direktori moraju osigurati efikasan i učinkovit proces budžetiranja kapitala, sa listom potencijalnih CAPEX projekata koje treba ocijeniti uz primjenu prikladne metode procjene, koja uzima u obzir i kvantitativne i kvalitativne faktore. Finansiranje kapitalnih izdataka je dostupno iz različitih izvora (uključujući EBRD, Svjetsku banku i ostale međunarodne finansijske institucije, uključujući i posebne kreditne linije koje obezbjeđuju banke).

zanimljivo, nijedan finansijski direktor u BiH ne smatra unutarnje finansiranje neatraktivnim, prema čemu je Bosna i Hercegovina jedinstvena.

Skoro 17% finansijskih direktora u BiH planira povećati nivo zaduženosti u svojim kompanijama, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2014. godinu (23,5%). S druge strane, procenat finansijskih direktora koji ne planira mijenjati nivo zaduženosti je na otprilike istom nivou kao u prethodnom istraživanju (50% naspram 48,5% u 2014.), dok se procenat onih koji planiraju smanjiti zaduženje povećao sa 208 na 33,3%. Rezultati u BiH veoma su slični rezultatima u Hrvatskoj za 2016. godinu. Finansijski direktori su još uvijek neskloni preuzimanju većeg rizika zbog loših iskustava pojedinih kompanija koje su preuzele visok nivo duga tokom ekonomskog procvata u godinama prije recesije, te zbog toga većina ne planira povećavati nivo zaduženosti.

Koji je vaš cilj vezano za nivo zaduženosti tokom sljedećih 12 mjeseci?

Finansijski direktori u Bosni i Hercegovini poprilično su uvjereni da će biti u mogućnosti finansirati trenutne dugove u budućnosti. Konkretno, 42% vjeruje da će se njihova mogućnost finansiranja duga povećati tokom naredne tri godine, dok većina (58%) vjeruje da će njihova mogućnost ostati na istom nivou u tom periodu. U ovom pogledu finansijski direktori u našoj zemlji optimističniji su jer niko od njih ne vjeruje da će se mogućnost finansiranja duga u budućnosti smanjiti, dok u svim ostalim zemljama učesnicama postoji određeni broj finansijskih direktora koji vjeruje da će se smanjiti njihova mogućnost finansiranja duga tokom sljedeće tri godine.